

Verkostot, projektit ja kapitalismin henki

Luc Boltanski & Eve Chiapello: The New Spirit of Capitalism. Ranskasta englanniksi kääntänyt Gregory Elliott. Verso, London 2005. 602 s. ISBN 1-85984-554-1

New Spirit of Capitalismia ei voi suoranaisesti kutsua uutuudeksi, sillä sen ranskankielinen alkuteos ilmestyi jo vuonna 1999. Massiivinen kirja ei kuitenkaan ole menettänyt ajankohtaisuuttaan ja kiinnostavuuttaan. Teoksen ytimessä on 1960- ja 1990-lukujen välillä tapahtunut kapitalismin rakenteiden ja erityisesti työelämän organisoinnin muutos. Kirjoittajat esittävät, että 1990-luvun keskeiset työelämän organisointimuodot, kuten verkostoituminen ja projektipohjaisuus, perustuvat 1960-luvun yhteiskuntakriittikissä esitettyihin vaatimuksiin. Kritiikkiin on vastattu, mutta samalla kapitalismiin ja organisaatioihin on syntynyt uusia piileviä tapoja alistaa työntekijöitä. Työelämä ei esimerkiksi enää tarjoa turvaa ja vakautta, vaan työntekijän on oltava joustava, valmis liikkumaan ja kyettävä itse huolehtimaan turvallisuudestaan ylläpitämällä omaa työllistettävyyttään. *New Spirit of Capitalism* -teos keskittyy yhtäältä pohtimaan tämän muutoksen mahdollistaneita tekijöitä ja toisaalta kritisoimaan uutta vallitsevaa asiointitilaa.

Boltanskin ja Chiapellon mukaan kapitalismi tarvitsee toimiaukseen eräänlaisen ideologisen perustan, joka sitouttaa ihmiset,

erityisesti yritysjohtossa työskentelevät, toimimaan järjestelmän mukaisesti. Pääoman kerryttäminen ei tähän yksinään riitä, vaan ihmisten motivaatio osallistua on tultava muualta – kapitalismin hengestä. Henki muodostuu kolmesta ulottuvuudesta: ensinnäkin kapitalismin täytyy innostaa ihmisiä ja tarjota heille mahdollisuuksia, toiseksi ihmisten on koettava turvallisuutta ja vakautta, ja kolmanneksi on osoitettava, että kapitalismi tuottaa oikeudenmukaisuutta ja edistää yhteistä hyvää. Boltanskin ja Chiapellon näkemyksen mukaan näiden osatekijöiden synteesi muodostaa kapitalismin kulloisenkin hengen.

Boltanski ja Chiapello esittävät kapitalismin perustuneen 1800-luvun lopulta lukien kolmeen erilaiseen henkeen. Ensimmäinen 1930-luvulle jatkunut henki perustui pääasiassa perheyrittäjyyden logiikkaan. Toinen, karkeasti 1940-luvulta 1970-luvulle vaikuttanut henki korosti palkkajohtajuutta ja isoja hierarkisia yritysrakenteita, jossa esimerkiksi turvallisuus toteutui urakehityksen kautta. Johtajien työ oli mielekästä ja moraalisesti oikeutettua, koska teollisuusyhteiskunnassa kapitalistiset toimintatavat auttoivat kansalaisten materiaa-

listen tarpeiden tyydyttämisessä. Boltanski ja Chiapello tunnistaivat kapitalismin kolmannen hengen alkaneen 1980-luvulla. Työn pitää nyt olla tekijälleen vapaata ja merkityksellistä, mihin päästään (nimellisesti) organisoitaessa työskentely projektien pohjalta.

Näkemyksensä perustaksi Boltanski ja Chiapello ovat analysoineet Ranskassa kahtena eri ajankohtana, 1960-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella, julkaistuja liikkeenjohdolle suunnattuja tekstejä. Tekstit käsittelevät pääsääntöisesti yritysmaailmaa kokonaisuutena, mutta myös yritysjohton toimintaympäristöä, työn organisointia yrityksissä ja uusia organisaatiomuotoja. Analyysin pohjana tekijät käyttävät Boltanskin Laurent Thevenot'n kanssa aikaisemmin teoksessa *On Justification: Economies of Worth* (2006, ranskankielinen alkuteos 1991) kehittämää erilaisia moraalisia oikeutusjärjestelmiä jäsentävää teoreettista työkalua. Empiirisen aineistonsa perusteella Boltanski ja Chiapello esittävät, että kapitalismin kehityksen ja sen kolmannen hengen muotoutumisen myötä on syntynyt myös uusi oikeutusjärjestelmä, joka painottaa projektien merkitystä. Tässä järjestelmässä yksilöiden erinomaisuus mää-

rittäyty heidän liikkuvuutensa sekä henkilökohtaisten kontaktien ja verkostojen laajuuden kautta.

New Spirit of Capitalism-teoksen pääpaino on mainitun kolmannen hengen ja siihen johtaneiden muutosten analysoinnissa. Boltanski ja Chiapello painottavat 1960-luvun yhteiskunnallisten liikkeiden ja voimakkaan kritiikin merkitystä muutoksessa. He jakavat tämän kritiikin kahteen osaan, yhtäältä yhteiskunnalliseen kritiikkiin, joka nostaa esiin erityisesti yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta ja toisaalta taiteelliseen kritiikkiin, joka painottaa muun muassa kuinka kapitalismi painostaa kansalaisia ja rajoittaa heidän vapauttaan ja luovuuttaan. Näistä kritiikin muodoista jälkimmäinen nostetaan kirjassa keskeiseksi kapitalismin kolmannen, luovuutta ja itsenäisyyttä korostavan hengen muotoutumiseen vaikuttaneeksi tekijäksi. Toisin sanoen työntekijöiden vapautta ja itsenäisyyttä korostava kritiikki on paradoksaalisesti johtanut työelämän nykyisten lyhytjänteisten ja epävakaiden käytäntöjen muotoutumiseen. Ylipäänsä Boltanski ja Chiapello esittävät, että kapitalismin jatkuvan menestyksen yksi keskeinen elementti on sen kyky imeä vaikutteita kohtaamastaan kritiikistä ja siten muokkautua uuteen, aiemman kritiikin jos sisäistäneeseen muotoon.

New Spirit of Capitalism on toimiva teos, vaikka hetkittäin kirjan tulkinnat vaikuttavatkin turhan yksioikoisilta tai suoraviivaisilta. Esimerkiksi näkemyksen 1960-luvun yhteiskunnallisen kritiikin vaikutuksesta kapitalismin henkeen voi lukea varsin kausaalisenä esityksenä. Teos ei kiinnitä merkittävää huomiota esimerkik-

si laajempien makrotaloudellisten muutosten rooliin liike-elämän toimintatapojen muutoksissa – millä tavalla vaikkapa 1970-luvun energiakriisi ja siihen liittyvät toimintaympäristön muutokset vaikuttivat liiketoimintaan ja liiketoiminnan ideaaleihin. Vastaavasti voi pohtia, kuinka sidoksissa teoksessa esitetyt kehityspolut ovat nimenomaan Ranskaan. Boltanski ja Chiapello analysoivat Ranskassa julkaistua liikkeenjohdon kirjallisuutta ja tarkastelevat niitä ranskalaisen yhteiskunnan kehityksen näkökulmasta. Itse epäilisin, että esimerkiksi Iso-Britannian ja Ranskan erilaiset talous- ja yhteiskuntapoliittiset reitit 1980-luvun alkupuolella vaikuttivat myös liike-elämän toimintatapoihin ja sitä kautta yhteiskunnallisiin ideaaleihin ja arvoperustaan. Toisaalta on syytä huomata, etteivät Boltanski ja Chiapello väitäkään esittävänsä globaaleja tai muutoinkaan suoraan yleistettävissä olevia totuuksia. Lisäksi haluan nostaa esiin kysymyksen käytetystä tutkimusaineistosta. Boltanski ja Chiapello pohjaavat tulkintansa kapitalismin ja kapitalismin hengen muutoksesta liikkeenjohdolle suunnattujen tekstien analyysiin. Kuvauksen perusteella vaikuttaakin varsin selvältä, että 1990-luvun teksteissä käytetty sanasto poikkeaa 1960-luvulla julkaistuisissa vastaavissa teksteissä käytetystä. Silti on syytä kysyä, millaisia johtopäätöksiä tästä lopulta on tehtävissä. Boltanski ja Chiapello selvästikin olettavat, että näillä teksteillä on ollut laajempaa merkitystä ja että niiden vaikuttavuutta voi pitää olennaisena. Jäin tässä(kin) yhteydessä miettimään kontekstin merkitystä – missä määrin aineistossa olevia tekstejä on lopulta yhteis-

kunnassa luettu ja missä määrin niiden viestillä on vaikutusta yhteiskunnassa tai yhteiskunnan arvostuksissa yleisemmin.

Joka tapauksessa *New Spirit of Capitalism* on yhtäältä oivaltava analyysi kapitalismin ja kapitalismikritiikin suhteesta ja toisaalta avartava kuvaus talouden, yhteiskunnan ja ajattelutapojen kehityksestä 1900-luvun loppupuolella. Teos on laaja ja monisäikeinen, eikä sen sisällön yksioikoinen tiivistäminen tee oikeutta kokonaisuudelle. Näkisinkin lukijan taustan vaikuttavan siihen, miten teoksen kulttuuriset, poliittiset, historialliset ja taloustieteelliset näkökulmat painottuvat. Itse en esimerkiksi edes yritä arvioida, kuinka Boltanskin ja Chiapellon ajatukset suhteutuvat vaikkapa Weberin tai Sombartin kirjoituksiin nähden. Boltanski ja Chiapello ovat itse todenneet, että yksi kirjan keskeisistä tavoitteista on nykyisen kapitalismin hengen kyseenalaistaminen, ja niinpä he kritisoivat perusteellisesti vallitsevia verkostoitumiseen ja projekteihin perustuvia toimintatapoja. Kokonaisuus kiehtoneekin ideologioista, kapitalismin luonteesta ja kapitalismikritiikistä kiinnostuneita. Todettakoon kuitenkin, että käsitteistö on ajoittain haastavaa ja virkkeet usein pitkiä, joten kuutta sataa sivua pienellä painettua tekstiä ei selätä ihan tuosta vain.

Matias Laine